

**SECTION 5
CIVIL LAW AND PROCESS; FAMILY LAW;
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT**

**СЕКЦІЯ 5
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

УДК [331.105.44:347.22.02] (477) (045)

**ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ІНШИХ РЕЧОВИХ ПРАВ ПРОФСПІЛКОВИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ**

*Гуц Наталія Григорівна,
викладач кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин,
Київський університет ім. Бориса Грінченка*

У статті розглянуто актуальні питання правового регулювання права власності та інших речових прав профспілок України, проаналізовано ряд законодавчих актів, що регулюють відносини профспілкової власності на сучасному етапі.

Ключові слова : профспілкові організації, майно, право власності, власник, інші речові права.

Guts N. G. Content of the right of ownership and other real rights of the trade unions of Ukraine. The article reviews the issues of legal regulation of the property right and other real rights of trade unions of Ukraine, analyzes a number of legislative acts regulating trade union ownership at the present stage.

Keywords : the trade Union organization, property, legal ownership, owner, other real rights.

Постановка проблеми. На шляху інтеграції України до Європейського Союзу відбувається процес реформування вітчизняного законодавства, яке стосується регулювання відносин власності. Проблематика профспілкової власності у цивілістичній доктрині є недостатньо розробленою, існують прогалини у національному законодавстві щодо врегулювання питань права власності й інших речових прав профспілок, необхідним є вирішення загальнотеоретичних питань щодо встановлення відповідних аксіоматичних понять профспілкової власності, закріплення цих понять у діючому законодавстві та гармонізації діючого профспілкового законодавства з демократичними правовими стандартами Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розуміння сутності власності та права власності, а також співвідношення цих понять

досліджено такими вченими, як О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданник, Е. О. Суханов, Ю. К. Толстой, Е. О. Харитонов, Я. М. Шевченко та ін. Роботи вищезгаданих авторів мають неocenенне наукове та практичне значення, проте дослідження інституту права власності профспілкових організацій у цих роботах відбувалося фрагментарно, як структурного елемента при дослідженні права власності громадських організацій.

Основною метою статті є проведення загальнотеоретичного огляду та критичного аналізу змісту права власності й інших речових прав профспілкових організацій України згідно з діючим законодавством, проблеми розуміння сутності профспілкової власності, спричинених незначною кількістю комплексних досліджень з цієї проблематики. Постановка завдання:

1. розглянути поняття «зміст права власності» та «інші речові права», «зміст права власності профспілкових організацій»;

2. виокремити основні проблеми, які виникають під час законодавчого вноормування здійснення права власності й інших речових прав профспілковими організаціями України;

3. запропонувати шляхи вирішення вищезазначених проблем профспілкової власності.

Виклад основного матеріалу. У дореволюційній цивілістиці поняття права власності визначалось через такі основні ознаки:

1. право власності – це влада (панування) власника над річчю;

2. панування власника над річчю є виключним і повним;

3. зміст влади (панування) над речами полягає у здійсненні прав власника щодо

належної йому речі, зокрема, у здійсненні права володіння річчю, права користування та права розпорядження.

В.Г. Кукольнік, який є автором конструкції тріади правомочностей власника, визначав право власності як «право у наявних матеріальних речах, наслідком якого є влада володіти, користуватися і розпоряджатися ними ж у всьому їх просторі або в частині, якщо тому не перешкоджає закон або право іншої особи» [1, с. 155]. У період існування СРСР зазначена тріада отримала закріплення у цивілістичній науці, більшістю науковців право власності визначалось як право володіння, користування та розпорядження майном. Норми цивільного права незалежної України також розкривають зміст суб'єктивного права власності через тріаду класичних повноважень власника: власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном (ст. 317 Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) [2].

На сучасному етапі розвитку цивілістичної доктрини, крім класичної «тріади правомочностей» власника, існують й інші позиції щодо визначення поняття «права власності» зокрема, як стану привласнення, відношення особи до речі як до своєї; як суспільних відносин, зміст яких полягає в тому, що власник має забезпечену законом юридичну можливість здійснювати панування над майном чи окремою річчю незалежно від волі інших осіб, які його оточують та зобов'язані не перешкоджати цьому пануванню [3, с. 9]. У цілому учасне розуміння змісту права власності включає такі елементи:

1. право на власну поведінку (право на здійснення права власності на власний розсуд);

2. право вимагати «від усіх і кожного» не створювати перешкод у здійсненні права власності (не порушувати його);

3. право звернутися до суду за захистом порушеного права власності з речовим позовом (віндикаційним, негаторним тощо).

Таким чином, відповідно до чинного законодавства власник на свій розсуд володіє, користується та розпоряджається належним йому майном і має право вчиняти будь-які дії, що не суперечать закону. Традиційно право власності визнається найбільш повним (у порівнянні з іншими речовими правами) правом, яке характеризується повним та всебічним пануванням особи над річчю. Це означає, що власник здійснює свої правомочності незалежно від інших осіб й у такому правовому полі, коли не може бути влади над цією ж річчю з боку інших суб'єктів. Право власності у суб'єктивному значенні визначається як закріплені у відповідних нормах права можливості суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном на свій розсуд у межах, передбачених законом [4, с. 10].

Ст. 13 Конституції України проголошує, що власність не повинна бути використана на шкоду людині та суспільства. Профспілкові організації та їх об'єднання можуть мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності. Позбавлення профспілок права власності може мати місце лише за рішенням суду на підставах, визначених законами. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки, а також рівність усіх суб'єктів права власності перед законом. Правовий режим власності в Україні, відповідно до п. 7 ст. 92 Конституції України, визначається виключно законами України [5].

Ст. 41 Конституції України передбачає принцип непорушності права власності та заборону протиправного позбавлення цього права. П. 2 ч. 1 ст. 3 ЦКУ зазначає, що позбавлення права власності є неприпустимим, а у ст. 321 ЦКУ непорушність права власності закріплено як заборону позбавлення права власності й обмеження в його здійсненні. Конституційні основи правового господарського порядку, що визначені частиною другою ст. 5 Господарського кодексу України, передбачають забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, непорушність права приватної власності, недопущення

протиправного позбавлення власності, визнання та дію в Україні принципу верховенства права [6].

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети має право володіти, користуватися та розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його учасниками або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом [7].

Ст. 34 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачає право профспілок, їх об'єднань мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності, у тому числі право власності на майно та кошти, придбані в результаті господарської діяльності створених ними підприємств та організацій, визначено інші підстави виникнення права власності на майно та право розпорядження ним. Важливою нормою є те, що позбавлення профспілок права власності, а також права володіння та користування майном, переданим їм у господарське відання, може мати місце лише за рішенням суду на підставах, визначених законом [8].

ЦКУ не дає визначення поняття «юридична особа», проте ст. 80 ЦК України, яка має назву «Поняття юридичної особи», містить вказівку на деякі характерні ознаки цього поняття, зазначаючи, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Таким чином, правова доктрина традиційно виділяє чотири основні ознаки, кожен з яких необхідний, а все в сукупності - достатні, щоб організація могла бути визнана суб'єктом цивільного права, тобто юридичною особою [2].

Відповідно до зазначеного вище, профспілка, об'єднання профспілок, які набувають права юридичної особи з моменту затвердження статуту (положення), також має право володіти власним майном. Ст. 34 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» зазначає, що профспілки, їх об'єднання можуть мати у власності кошти та інше майно, необхідне для

здійснення їх статутної діяльності. Право власності профспілок, їх об'єднань виникає на підставі придбання майна за рахунок членських внесків, інших власних коштів, пожертвувань громадян, підприємств, установ та організацій або на інших підставах, не заборонених законодавством; передачі їм у власність коштів та іншого майна засновниками, членами профспілки, державними органами або органами місцевого самоврядування. Також профспілки, їх об'єднання мають право власності також на майно та кошти, придбані в результаті господарської діяльності створених ними підприємств та організацій [8].

Право власності профспілок України, будучи різновидом права власності непідприємницьких товариств як юридичних осіб приватного права, виступає структурним елементом права приватної власності. Право власності профспілкових організацій було закріплено Законами СРСР «Про громадські об'єднання» від 09 жовтня 1990 р. та «Про професійні спілки, права і гарантії їхньої діяльності» від 10 грудня 1990 р. Закон України «Про власність» від 07 лютого 1991 р. визнав професійні спілки суб'єктами права колективної власності й визначив перелік об'єктів, що можуть бути у їхній власності. У радянський період і в незалежній Україні до 01 січня 2004 р. майно за державними підприємствами закріплювалось на праві «повного господарського відання». Із дня набуття чинності Господарського кодексу України майно закріплюється за підприємствами незалежно від форми їх власності на праві «господарського відання».

Правовий аналіз, який було здійснено Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, вказує, що правовий зміст терміна «відання», що вживався в колишніх Союзі РСР та Українській РСР стосовно керування, управління підприємствами, установами й організаціями, не має законодавчого трактування в чинному законодавстві України. Деякі фахівці розглядають його як оперативне управління чи повне господарське відання. Однак, якщо звернутися до статті 19 Конституції (Основного Закону) Української Радянської Соціалістичної Республіки в редакції 1937 року, то можна зробити висновок, що основним змістом відання є не окремо виділені відносини власності, а керування (управління) підприємствами, установами й організаціями без будь-яких обмежень. Як відомо, в УРСР керування передбачало всі права щодо володіння, користування і розпорядження майном цих

юридичних осіб, що сучасним законодавством України трактується як право власності.

Право володіння розуміється як заснована на законних підставах можливість мати у себе певне майно, утримувати його у себе, тобто фактично панувати над майном [9, с. 90]. У цивільній науці володіння пов'язується з фізичним аспектом і пояснюють його як «достатньо тривале, стійке, захищене від стороннього втручання фізичне, реальне панування над річчю» [10, с. 274] або «юридичну забезпечену можливість власника мати майно у своєму віданні, у сфері свого фактичного господарського впливу» [11, с. 637]. Правомочність користування є правом на здобуття з речі її корисних властивостей, привласнення плодів та прибутків, що приносяться річчю.

О.А. Підпригора зазначає, що зміст суб'єктивного права власності громадських організацій полягає у тому, що профспілкові та інші громадські організації володіють, користуються і розпоряджаються майном, що належить їм на праві власності, відповідно до їхніх статутів (положень). Право розпорядження майном, що є власністю громадських організацій, належить виключно цим громадським організаціям. Щодо майна профспілкових організацій, то джерела, порядок формування і використання коштів профспілкового бюджету визначається статутами профспілок. Фінансова діяльність профспілок, що здійснюється відповідно до їх статутів, за винятком комерційної діяльності, не контролюється державою. Джерела доходів підприємств і організацій, що належать профспілкам, розміри одержаних ними коштів і сплата податків контролюються державними фінансовими органами і податковими інспекціями [12, с. 213].

Право власності також є одним з видів речових прав. Спільним для права власності і речових прав є, те, що об'єктом цих прав є матеріальна річ, але не дія. Об'єктом речових прав на чуже майно є саме право на чужу річ, а не право вимагати від власника певної поведінки (дії), це право не залежить від волі власника майна. Встановлення права на чуже майно може залежати від волі власника даного майна, але у тому випадку, якщо це право вже встановлено, змінити його чи припинити власник не може. Крім того, право володіння, користування чи розпорядження чужим майном обмежує право власності власника цього майна в тій мірі, в якій воно надано суб'єкту права на чужу річ, оскільки власник речі (майна) не може обмежити володіння, користування чи розпорядження суб'єкта права на чужу річ. Власник має право володіти, користуватися і

розпоряджатися майном на свій розсуд, як і суб'єкт права на чужу річ, який також має право володіти, користуватися і у випадках, передбачених законом, розпоряджатися чужою річчю (майном).

Необхідно мати на увазі, що обсяги даних правомочностей є різними. Право володіння, користування і розпорядження чужою річчю (майном) за загальним правилом є обмеженим, одночасно у цій частині воно обмежує право власності. Права на чужі речі (майно) і право власності тісно пов'язані між собою, право на чужу річ (майно) існувати окремо без права власності не може, оскільки воно виникає з права власності. Право на чуже майно є похідним від права власності на це ж майно, воно ґрунтується на праві власності певної особи на вказане майно, без права власності на дане майно не може бути і права іншої особи, яка хоче ним володіти, користуватися чи розпоряджатися. Окремо право на чужу річ не може бути об'єктом цивільних правочинів, воно може відчужуватися, наприклад, лише разом з об'єктом права власності, який обмежено правом на чужу річ.

Необхідно зазначити, що між зазначеними речовими правами є ряд істотних відмінностей. Передусім право власності не обмежене будь-яким строком, зі смертю власника право власності на дане майно не припиняється, воно лише переходить до інших осіб. Право на чужу річ (майно) за загальним правилом обмежено певним строком, право на чужу річ триває лише протягом певного терміну. Також істотну відмінність мають обсяги правомочностей власника і суб'єкта права на чужу річ, оскільки правомочності власника є необмеженими, але в межах закону. Правомочності суб'єкта права на чужу річ за загальним правилом обмежені та не можуть повністю перекривати право власника на річ.

Основу правового режиму майна некомерційних організацій, у т.ч. й профспілкових, на якій базується їх господарська діяльність, становить право власності або право оперативного управління в залежності від походження закріпленого за ними майна. Слушною є думка В.Ю. Полякова, який зазначає, що з урахуванням того, що некомерційна господарська діяльність спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку, пропонується забезпечення майнових прав некомерційних організацій, які створені на праві оперативного управління. А саме, конкретизовано, що власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за некомерційними організаціями, має право

вилучати у такого суб'єкта господарювання надлишкове майно, майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням, з метою спрямування його виключно на некомерційну діяльність. Крім того, пропонується закріпити правило, згідно з яким власник майна не має права вилучати майно, сформоване за рахунок благодійних та інших внесків від фізичних та юридичних осіб [13, с. 3].

Федерація профспілок України є законним власником належного їм майна, право власності на нього підтверджено відповідними державними актами та згідно з Конвенцією Міжнародної організації праці «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87, організації працівників мають право вільно організувати свою діяльність і формулювати свою програму

дій, а державна влада утримується від будь-якого втручання, здатного обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню [14].

На нашу думку, для більш ефективного правового регулювання власності профспілкових організацій України, доцільним є законодавче закріплення правомочностей профспілок як законних власників їх майна. Без запровадження нового профспілкового законодавства профспілкові організації України будуть змушені надалі застосовувати всі можливі легальні засоби для захисту свого майна як законний власник, майнові права якого офіційно не підтверджено державою, та будуть відстоювати своє право на вільне володіння, користування та розпорядження майновими об'єктами, з метою задоволення суспільних інтересів громадян.

Використана література :

1. Рубанов А.А. Проблемы совершенствования теоретической модели права собственности. / А.А. Рубанов // Развитие советского гражданского права на современном этапе. – М., 1986.
2. Цивільний кодекс України від від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. - №№ 40-44. - ст. 356.
3. Ушакова Ю.А. Поняття, зміст та форми права власності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». / Ушакова Ю.А. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України, 2011. - 20 с.
4. Яворська О.С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України: навчальний посібник / О.С. Яворська. – К. : Атіка, 2008. – 256 с.
5. Конституція України 1996 року: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Господарський кодекс України: поточна редакція від 20 вересня 2015 р. підстава 1602-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Закон України «Про професійні спілки, права і гарантії їхньої діяльності» від 15.09.1999 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999. - № 45 - ст. 397.
9. Харьковская цивилистическая школа: право собственности: монографія / Под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Харьков: Право, 2012. – 424 с.
10. Скловский, К. И. Собственность в гражданском праве / К. И. Скловский. – 5-е изд., перераб. – М. : Статут, 2010. - 898 с.
11. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 2. – 640 с.
12. Право власності в Україні: Навч. посіб. / О. В. Дзера, Н.С. Кузнецова, О.А. Підпригора; За заг. ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової. - К., Юрінком Інтер, 2000. - С. 213.
13. Поляков В. Ю. Правове регулювання господарської діяльності некомерційних організацій: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / Поляков Віталій Юрійович; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-прав. дослідж. - Донецьк, 2013. - 17 с.
14. Конвенція Міжнародної організації праці «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87.